

0-60
MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

B.OMONOV, E.NISHANBAYEVA, G.ISANOVA

PATENTSHUNOSLIK TARIXI

347.7
0-60
**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

B.Omonov, E.Nishanbaeva, G.Isanova

PATENTSHUNOSLIK TARIXI

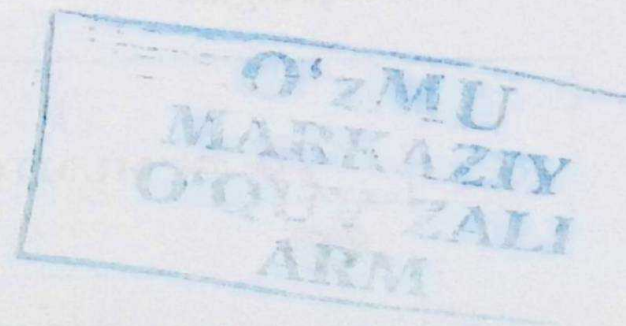
Oliy o'quv yurtlarining bakalavriat bosqichi

400000 – Biznes, boshqaruv va huquq, 420000 – Huquq, 60421100–

Patentshunoslik yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun

USLUBIY QO'LLANMA

**Toshkent
MUMTOZ SO'Z
2024**

UO'K: 34.3+63.1

KBK 67.3

O – 76

(088.82:088:83)

Omonov B., Nishanbaeva E., Isanova G. Patentshunoslik tarixi. Uslubiy qo'llanma. Toshkent, Mumtoz so'z, 2024. – 200 bet.

Uslubiy qo'llanma 2021-yilda tasdiqlangan va amaliyotga kiritilgan fan ta'lim dasturi asosida yozilgan. Jami 20 mavzuni qamrab oladigan kitobda "Patentshunoslik tarixi" fanining predmeti, patentlashning shakllanishi va rivojlanishi, o'rta asrlarda "Venetsiya nizomi"ning vujudga kelishi, Yevropada "Ixtiro egaligi huquqi", "Patent qonuni"ning qabul qilinishi, Buyuk Britaniya, Germaniya, Rossiya, Xitoy, Yaponiya kabi davlatlarda patentlash huquqining paydo bo'lishi, rivojlanishi va o'ziga xos jihatlari, patentlash huquqi tarixi, o'ziga xos jihatlari, ixtirolarning Xalqaro Patentlash Tasnifi (XPT) tizimi yuzaga kelishi, shuningdek, O'zbekistonda intellektual mulk (IM) obyektlarini muhofazalash sohasidagi qonunchilik, IM obyektlari – ixtiro, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari, seleksiya yutuqlari hamda mualliflik huquqi va turdosh huquqlar sohasidagi qonunchilik tartib-qoidolari haqida kerakli ma'lumotlar o'rin olgan.

Uslubiy qo'llanma patentshunoslar, ixtirochilar, tarixchilar, siyosatshunoslar, huquqshunoslar, tadbirkorlar, yosh tadqiqotchilar, talabalar va intellektual mulk huquqi tizimiga qiziqqan keng kitobxonlar uchun mo'ljallangan.

UO'K: 34.3+63.1

KBK 67.3

O – 76

Taqrizchilar:

B.Toshev – San'atkor, ijodkor va ijrochilarning mualliflik huquqlarini himoya qilish Palatasi boshqaruvi raisi, yuridik fanlar doktori, professor

V. Topildiev – yuridik fanlar doktori, professor.

N. Egamberdieva – tarix fanlari doktori, professor v.b.

Ushbu Uslubiy qo'llanma O'zbekiston milliy universiteti ilmiy-uslubiy Kengashining 2023-yil 30-maydagi 10-son bayonnomasi bilan tasdiqlangan.

ISBN 978-9943-6085-7-2

© "MUMTOZ SO'Z" nashriyoti, Toshkent 2024 y

2024/51
10

Kirish

Bugungi globallashuv, axborot davrida inson kapitaliga taalluqli resurslar, ilmiy-ijodiy mahsulotlar, yuksak texnologiyalar mamlakat rivojining asosiy omiliga aylanmoqda. Xalqaro doiradagi korporatsiya va markazlar intellektual mulk sohasidagi hisobot va ma'ruzalarini e'lon qilish orqali bu dolzarb masalaga jahon hamjamiyatining e'tiborini qaratib kelmoqda.

2020-yilning 12-oktyabrida davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoyevning intellektual mulk tizimini zamon talabiga mos qurish to'g'risida tanqidiy o'tkazgan yig'ilishidan keyin bu sohada sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Savdo-sanoat palatasining bergan axborotiga ko'ra¹, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 28-yanvardagi PQ-4965-son "Intellektual mulk obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori imzolandi. Intellektual mulk obyektlarini davlat ro'yxatiga olish bo'yicha tezkor ekspertiza tartibi joriy etiladigan bo'ldi. 2021-yil 1-iyunidan boshlab intellektual mulk (mualliflik huquqi, turdosh huquqlar va sanoat mulki) obyektlari buxgalteriya hisobida aks ettiriladigan bo'ldi. 2021-yil oktyabr oyida Adliya vazirligi qoshidagi Agentlik huzurida "Patent platformasi" ishga tushirildi.

Quvonarli jihati shundaki, 2021-yildan O'zbekiston milliy universitetida "Patentshunoslik" yo'nalishi mutaxassisligi bo'yicha talabalar tahsil olib kelmoqda.

Bizga ma'lumki, dunyoning rivojlangan mamlakatlari iqtisodiyotida mualliflik huquqi va turdosh huquqlar katta daromad keltiruvchi sohaga aylanib ulgurgan. Masalan, Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) ma'lumotlariga ko'ra, mashhur kino qahramonlari va o'quv-ilmiy nashrlardan foydalanish huquqiga litsenziya berish natijasida tegishli davlatlar daromadi 64,1milliard AQSh dollarini tashkil etgan. Xususan, AQSh (23,5mlrd), Yaponiya (16,1mlrd), Koreya Respublikasi (6,2mlrd), Germaniya (5,6mlrd) va Buyuk Britaniya (5,4mlrd) davlatlari bu ro'yxatda yetakchilik qilishmoqda. Yana bir muhim statistika 2017-yilda AQShda mualliflik huquqining barcha sohalarida band bo'lgan aholi soni 5,7 mln

¹ Intellektual mulk himoyasi tizimidagi yangiliklar. <https://chamber.uz/uzk/news/7325>
26.02.2021.

kishini tashkil etgan, bu AQShdagi barcha ishchi kuchining 7,87 foiziga teng bo'lib, xususiy sektorda esa bu ko'rsatkich 9,28 foizga tengdir².

"Patentshunoslik tarixi" nomli uslubiy qo'llanma shu sohada tahsil oladigan talabalarga mo'ljallab birinchi marta yaratildi. Kitobni tayyorlashda mualliflar xorijda va O'zbekistonda chop etilgan adabiyotlar va xalqaro normativ huquqiy hujjatlardan foydalandilar. Bu borada o'quv adabiyot va manbalarini taqdim etgan fanimiz fidoyilari professor-o'qituvchilar: yuridik fanlar doktorlari, professorlar O.Oktyulov, I.Nasriev, B.Toshev, V.Topildiev, amaliyotchi pedagog A.Djumaxodjaevlarga alohida minnatdorchiligimizni bildiramiz.

Bizningcha, O'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga qo'shilishi masalasi hal etilgudek bo'lsa, intellektual mulk obyektlarini himoya qilish tizimini tizimlashtirish, boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishga katta zaruriyat tug'iladi.

Intellektual mulk sohasiga davlatimiz tomonidan e'tibor yildan-yilga kuchayib borayotganligini hisobga olib, uslubiy qo'llanma keyingi yillarda to'ldiriladi, degan umiddamiz.

² <https://iipa.org>

1-MAVZU. "PATENTSHUNOSLIK TARIXI" FANINING PREDMETI, MAQSAD VA VAZIFALARI

Reja:

1. Patentshunoslik fanining predmeti, maqsadi, metodi va asosiy tushunchalari.

2. Intellektual mulk huquqi (IM)tushunchasi va mazmuni.

3. IM huquqining paydo bo'lishi va rivojlanish tarixi.

4. IM nomoddiy aktivlar sifatida.

5. IM huquqining obyekt va subyektlari hamda tizimi.

1. "Patentshunoslik tarixi" gumanitar va ijtimoiy fandir. Ushbu fanning objekti insoniyatni tashkil etuvchi jamiyatlarning va ulardagi patentlash jarayonlarining yig'indisidir.

"Patentshunoslik tarixi" fanining predmeti jamiyatning tarixiy taraqqiyoti mobaynida patentlash jarayonining rivojlanish qonuniyatlarini (shuningdek, uning alohida segmentlari, hodisalarini), turli mamlakatlar va ularda mazkur jarayonlar borasidagi tajribalarni o'rganishdir.

"Patentshunoslik tarixi" fanini o'rganishdan maqsad talabalarning kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradigan bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishdan iborat bo'lib, talabalarga patentshunoslik tarixi bo'yicha bilimlarning nazariy asoslarini, uning asosiy tushunchalari va kategoriyalarini, intellektual mulk obyektlari borasidagi zamonaviy murakkab fan sifatida patentlashning konseptual asoslari bilan tanishish, patentlashning qonunlari va tamoyillarini o'rgatish hamda ularni amaliyotda tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat. Patentlash sohasidagi bilimlarning ilmiy-tadqiqot ishlaridagi ahamiyati, talablarning yo'nalishlari, tabiati va ish hajmi to'g'risida mualliflik huquqi obyektlarini aniqlash, huquqiy himoya qilish, ulardan ishlab chiqilgan va amalga oshirilayotgan texnologik jarayonlarda foydalanish shartlari, ushbu obyektlarni yaratish va ulardan foydalanishning iqtisodiy oqibatlari tarixiy jarayonlarda qanday kechganligini o'rganish orqali bugungi kunda patentlash borasidagi amaliy ko'nikmalarni yanada mustahkamlash mazkur fanning o'z oldiga qo'ygan asosiy maqsadlari sifatida namoyon bo'ladi.

Fanning vazifasi – mulkka egalik va mualliflik huquqi sohasidagi nazariy bilimlarni shakllantirish, patent, o'quv adabiyotlari, referat va ilmiy

adabiyotlar bilan ishlash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni egallash, patent tadqiqotlarini o'tkazish, zamonaviy axborot oqimida erkin harakatlanish qobiliyatini rivojlantirish.

"Patentshunoslik tarixi" fanining umumiy usullari 3-guruhga bo'linadi:

1) nazariy tadqiqotlarda qo'llanadigan usullar (tarixiylik, abstraktlikdan aniqlikka va b.).

2) empirik tadqiqot usullari (kuzatish, taqqoslash, o'lchov, eksperiment);

3) empirik va nazariy tadqiqotlarda qo'llanadigan usullar (abstraksiyalash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya, modellashtirish va b.);

"Patentshunoslik tarixi" fanining asosiy tushunchalari.

Inson ixtiroi yoki ijodiy faoliyatining obyekti har qanday usul (har qanday faoliyatni tashkil etish, ishlab chiqarish, yig'ish va boshqalar), qurilma (mashina, tizim yoki uning alohida elementi), modda (yangi xususiyatlarga ega material) yoki allaqachon foydalanishning yangi usullari sirasiga kiradi.

Ixtiro davlat hujjati (patent) va yangi obyektни yaratish bo'yicha qonuniy tan olingan AKT bilan tasdiqlangan deb hisoblanadi, bu aniq bo'lmagan, o'ziga xos xususiyatlar to'plamining mavjudligi, shuningdek amaliy ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ushbu obyektдан sanoat sohasida yoki boshqa sohalarda foydalanish imkoniyati ham hisobga olinadi.

Patentlar va foydali model sertifikatları – ixtirochi yoki mualliflar jamoasining unga (yoki ularga) tegishli bo'lgan IM intellektual mulk obyektiga bo'lgan huquqini mustahkamlaydigan va himoya qiladigan hujjatlardir. Ijodiy ishlanmalar mualliflarining huquqlarini himoya qiluvchi boshqa hujjatlarga yangi musiqiy, badiiy va adabiy asarlar, teoremlar, usullar, hisoblash formulalari, mashina dasturlari va algoritmlari, savdo belgilari va ishlatilgan boshqa mahsulotlar uchun mualliflik huquqi ham kiradi.

Patent – yangi texnik yechimning ixtiro sifatida davlat darajasida tan olinishini tasdiqlovchi va ixtiroga mutlaq huquqni u berilgan shaxsga beradigan hujjat. Bu shuni anglatadiki, ixtirodan patent egasining rozilgisiz foydalanish mumkin emas. Ixtirodan foydalanishga rozilik patent

huquqlarini to'liq o'tkazish yoki qisman ishlatish uchun litsenziya berish yoki sotish shaklida ifodalanadi. Bunday litsenziya davlat patent idorasi tomonidan ixtirochiga yoki uning qonuniy vorisiga uning arizasiga binoan beriladi, u qonuniy belgilangan tartibda ko'rib chiqilishi kerak. Milliy patent faqat u berilgan davlat hududiga tegishli. Qonunchilik darajasida patentning amal qilish muddati ham belgilanadi. Patent egasiga ixtirodan foydalanish uchun monopol huquq beriladi. Bu patent egasining ruxsatisiz biror kimsa tomonidan ishlatiladigan bo'lsa, ikkinchisi zarar uchun da'vo qilish huquqiga ega, patent foydalanish taqiqlash, va boshqalar.

Intellektual mulk – intellektual faoliyat mahsulotiga yoki yuridik shaxslar, mahsulotlar, ishlar va xizmatlarni individuallashtirishning ekvivalent vositalariga mutlaq huquqlarni belgilash uchun ishlatiladigan juda shartli tushuncha.

Ratsionalizatorlik taklifi – texnik yechim bo'lib, undan foydalanish mahsulot dizaynini, ishlab chiqarish texnologiyasini, asbob-uskunalaridan yanada samarali foydalanishni, ishchilar mehnatini o'zgartirish orqali ishlab chiqarish jarayonini yaxshilashi mumkin.

Shaxsiy nomulkiy huquqlar – muallifga tegishli bo'lgan va shaxsan u bilan bog'liq bo'lgan huquqlar. Ular ko'chirilmaydi, begonalashtirilmaydi, muallifning butun hayoti davomida amal qiladi va o'limidan keyin ham himoya qilinadi. Shaxsiy nomulkiy huquqlarga quyidagilar kiradi:³:

- asar muallifi sifatida tan olinish imkoniyatidan iborat mualliflik huquqi;

- ismga bo'lgan huquq-bu muallifning haqiqiy ismi, taxallusi yoki noma'lum holda asardan foydalanish yoki foydalanish huquqini berish huquqi;

- muallifning sha'ni va qadr-qimmatiga, u tomonidan yaratilgan asarga, shu jumladan sarlavhaga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan o'zgarishlardan himoya qilish huquqini ta'minlaydigan obro'sini himoya qilish huquqi;

- yaratilgan asarni har qanday shaklda nashr etish yoki nashr etishga ruxsat berish imkoniyatidan iborat bo'lgan nashr etish huquqi.

Shaxsiy mulk huquqi – bu mulkka egalik qilish, tasarruf etish va undan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan huquqiy munosabatlar ishtirokchilarining

³ <https://lex.uz/docs/1107894> O'zbekiston Respublikasining qonuni, 16.01.2007 yildagi O'RQ-79-son.

subyektiv huquqlari guruhi. Bundan tashqari, ushbu turdagi huquqlarga ushbu mulkni taqsimlash va ayirboshlash munosabati bilan iqtisodiy tovar ayirboshlash ishtirokchilari o'rtasida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan moddiy da'volar kiradi.

Bularga quyidagilar kiradi:

-operatsion boshqaruv huquqi va majburiyat huquqlari, shu jumladan daromadni yo'qotish, jismoniy yoki yuridik shaxsning mulkiga yetkazilgan zarar natijasida fuqaroning sog'lig'iga yetkazilgan zararni qoplash huquqi;

-mualliflar, ixtirochilar, innovatorlarning ular tomonidan yaratilgan asarlar uchun haq to'lash huquqlari;

-meros huquqi.

Mualliflik huquqi—bu adabiyot, fan, san'at asarlarini yaratish va ulardan foydalanish natijasida kelib chiqadigan munosabatlarni tartibga soluvchi fuqarolik huquqi instituti, ya'ni ushbu sohalardagi odamlarning ijodiy faoliyatining obyektiv natijalari.

Mualliflik huquqi va sanoat mulki obyektlarini himoya qilish huquqining asosiy vazifasi mualliflar va patent egalarining huquqlarini himoya qilish, shuningdek adolatsiz raqobatning oldini olishdir.

Intellectual mulk (IM) yangi tushuncha emas. IM tizimi Italiyada Uyg'onish davrida yuzaga kelgan. Venetsiya Respublikasining 1474-yilda qabul qilingan qonunida ixtirolarni o'ziga xos patent bilan muhofaza qilish uchun dastlabki qadam qo'yilgan edi⁴. Bu patent ixtirochi shaxsga dastlabki davrda mutlaq huquq taqdim etar edi. Huddi shu XV asrning o'zida nemis muhandisi Iogann Gutenberg (1445-yilda) kitob bosish dastgohini kashf qiladi, uning ixtirosi kitobning ommaviy tarqalishiga olib keldi. Uning tomonidan yechib olinadigan shrift va bosma dastgohning yaratilishi, jahonda birinchi bor mualliflik huquqi tizimining yuzaga kelishiga zamin bo'ldi. XIX asr oxirlariga kelib yangi ixtiro qilingan ishlab chiqarish usullari keng miqyosda sanoatlashtirishga olib keldi. Buning natijasi o'laroq shaharlarning tez o'sishi, temir yo'l tarmoqlarining kengayishi, kapital qo'yilmalar va okean orqali savdoning o'sishi kuzatildi. Sanoatlashtirish davrining yangi ideallari va timsollari, kuchliroq markazlashgan hukumatlarning paydo bo'lishi va avvalgidan ko'ra ancha kuchliroq

⁴ Идрис К. Интеллектуальная собственность – мощный инструмент экономического роста. Роспатент, Москва, 2004. -С.15

namoyon bo'lgan millatchilik ko'pchilik mamlakatlarni intellektual mulk sohasida dastlabki zamonaviy qonunlarni qabul qilishga da'vat etdi. 1883-yilda Sanoat mulkini muhofaza qilish bo'yicha Parij konvensiyasining va 1886-yilda Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish bo'yicha Bern konvensiyasining qabul qilinishi bilan xalqaro intellektual mulk tizimi ham jamiyat hayotida chuqurroq ildiz ota boshladi.

Butun intellektual mulk tarixi davomida ixtirolar va asarlarga mulkchilik huquqi bilan bog'liq e'tirof va mukofotlar ixtirochilik va ijodkorlik faoliyati uchun qo'shimcha rag'batlantirish vositasi bo'ladi, buning zaminida esa, o'z navbatida, iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi degan qarash yotar edi.

So'nggi o'n yilliklar davomida jahonda sodir bo'layotgan texnologik, iqtisodiy va huquqiy o'zgarishlarning shiddati tobora ko'proq intellektual xarakterdagi resurslarni talab qilmoqdaki, mana shunday resurslarning eng muhimlaridan biri bu – intellektual mulk obyektlaridir. Nomoddiy aktivlar sifatida namoyon bo'ladigan intellektual komponentlar bozor tovarlariga tobora yuqoriroq iete'molchilik xususiyatlarini baxsh etmoqdalar va o'z navbatida ularning faol realizatsiyasiga yordam bermoqdalar. Shuning uchun ham intellektual mulk obyektlarining huquqiy muhofazasiga butun dunyoda katta e'tibor qaratib kelinmoqda.

“Intellektual mulk” tushunchasi XX asrning 60-yillaridan boshlab, 1967-yili Butunjahon Intellektual Mulk tashkiloti (BIMT) ta'sis etilganidan keyin, jahonda keng tarqala boshlandi. Ushbu iboraning o'zi avval ham ba'zi-ba'zida siyosiy munozaralar va maxsus yuridik hujjatlarda uchrab turgan, albatta. Biroq u so'nggi 30-40-yillardagina keng ommalashdi. Shuni ham ta'kidlab o'tish lozimki, odatda “intellektual mulk” iborasi qo'llanar ekan, uning ko'zda tutilgan mohiyati, ma'nolari va ma'nolardagi nozik farqlar turlicha talqin qilib kelinadi. Umuman olganda, bu iboraning qo'llanish sohasidan kelib chiqib, uning uchta asosiy – yuridik, iqtisodiy va siyosiy ma'nosini ajratib ko'rsatish mumkin.

Yuridik tilda “intellektual mulk” iborasi favqulodda huquqlar deb nomlanuvchi huquqlarning sinonimi hisoblanadi. Favqulodda huquqlar deganda, muayyan turdagi abstrakt obyektlar bilan – odatda ushbu obyekt yaratuvchisi yoki uning huquqiy vorisining monopoliyasi bo'lgan obyektlar bilan, muayyan xatti-harakatlar bajarishga bo'lgan fuqarolik huquqlarning

maxsus turi tushuniladi. Davlat ixtirochilarga o'zlarining ixtirolaridan foydalanishga tanho egalik huquqini, ya'ni monopol huquqni berish orqali ularni taqdirlagan va rag'batlantirgan. Bunday tadbir, bir tomondan, davlatga o'z g'aznasiga ortiqcha putur yetkazmay turib, sahiylik namoyon qilish imkonini bergan bo'lsa, ikkinchi tomondan, bu yo'l eng adolatli taqdirlash usuli deb talqin qilinadi. Adabiy asarlar mualliflarini taqdirlash ham xuddi shu yo'l bilan amalga oshiriladi. Axir bitta muallif bilan kelishish butun mamlakat bo'ylab yuzlab noshirlarni ko'ndirish yo'llarini qidirib topishdan osonroq edida. Faqat bunda bitta qo'shimcha bor edi – senzura qarashlari ham katta o'rin egalladi. XVI-XIX asrlar davomida sodir bo'lgan buyuk demokratik inqiloblardan so'ng davlat tomonidan taqdim etilgan boshqa imtiyozlar bekor qilingach, favqulodda huquqlar tizimi deganda ijod sohasida erishilgan muvaffaqiyatlar uchun mukofot tushunila boshlandi. BIMT Nizomida intellektual mulkka shunday ta'rif berilgan: **“Intellektual mulk inson aql - zakovatining mahsuli bo'lgan ixtirolar, adabiy va badiiy asarlar, savdoda qo'llanadigan ramzlar, nomlar, tasvirlar va namunalarni bildiradi”**.

Iqtisodiyot nazariyasida “intellektual mulk” iborasi “nomoddiy aktivlar” deb ataladigan vositalar uchun obrazli ifoda bo'lib xizmat qiladi. Nomoddiy aktivlar deganda, korxona kapitalining shunday qismi tushuniladiki, u korxona daromadini yaratish uchun zarur bo'ladi, o'zining yaratilishi va ta'minlanishi uchun sarf-xarajatlarni talab qiladi, biroq hech qanday moddiy obyektlarda – ehtimolki, huquqni belgilovchi hujjatlardan tashqari – ifodalanmaydi. Iqtisodiy ma'nodagi intellektual mulk obyektlari qatoriga korxonaning mulki bo'lgan mutlaq huquqlar – huquqshunoslarning “intellektual mulki” kiradi.

Savdo va sanoat sirlari ham nomoddiy aktivlarning bir shaklidir. Ular ham, garchi mutlaq huquqlar kabi bo'lmasa-da, qonun bilan muhofaza qilinadi. Ba'zi hollarda esa qonunchilikda o'zining hech qanday to'g'ridan-to'g'ri ifodasini topmagan hamda yuqorida aytib o'tilgan nomoddiy aktivlar turlariga qaraganda ancha nozikroq bo'lgan mohiyatlar kiradi. Masalan, biznesdagi sheriklar davrasi, biznesdagi obro'-e'tibor, xodimlar malakasi.

Siyosiy sohada “intellektual mulk” iborasi anchagina keng va mavhum ma'noga ega, chunki bu o'rinda u amalda qaror topgan munosabatlarni tavsiflashdan ko'ra, siyosat subyektlarining manfaatlari va istaklarini

ifodalash uchun qo'llanadi. Ya'ni bu o'rinda mutlaq huquq belgilangan narsalar va daromad keltirayotgan narsalar emas, balki, mutlaq huquq berilishi lozim bo'lgan narsalar ham "intellektual mulk" deb atalishi mumkin.

BIMT intellektual mulkning ixtirolar va asarlarda ifodalangan universal qimmatiga, uning cheksiz imkoniyatlari va istiqbollariга ishonadi, zero ular bizning kundalik hayotimizni yaxshilaydi va boyitadi deb hisoblaydi, intellektual mulkni barcha xalqlarga birdek xos bo'lgan iqtisodiy rivojlanish resurslari deb biladi⁵.

Kelib chiqishi afrikalik bo'lgan AQShlik mashhur kimyogar olim va ixtirochi Djordj Vashington Karver XIX asrning 60-yillaridayoq bu fikrning haqiqat ekanini e'tirof etgan edi. Karver yerda ozuqa moddalarini saqlaydigan almashlab ekish usullarini ixtiro qildi hamda yeryong'oq kabi qishloq xo'jaligi ekinlaridan foydalanishning yuzlab yangi turlarini topdi. Buning natijasida Qo'shma Shtatlarning fermerlari uchun yangi bozorlar yaratildi. Mavjud muammolarni badiiy ifodalash yoki hal qilish uchun qo'llanadigan ijodiy qobiliyatlar va innovatsiyalar kuchining mevasi bo'lgan intellektual mulk muayyan mamlakatlar yoki xalqlarning mutlaq vakolati bo'lmay, balki har kim foydalanishi mumkin bo'lgan cheksiz salohiyatli imkoniyatlar manbai ekanini olim o'sha yillardayoq anglagan edi. Bu kuch barcha kishilar va millatlarning moddiy, madaniy va ijtimoiy hayot tarzini yaxshilash uchun qo'llanishi mumkin. Intellektual mulk hayotimizning har bir jabhasi uchun qishloq xo'jaligidan to musiqagacha, internetdan to san'atgacha dolzarbligicha qoladi.

Hozirgi zamon fani, texnologiyasi va hunarmandchiligi bizning kundalik turmushimizni shakllantiradi degan fikrga qo'shilmaganlar juda ozchilikni tashkil qilsa kerak. Taxminan so'nggi yuz yilda texnologik peshqadamlik milliy boyliklarni yaratishda hal qiluvchi omilga aylandi va millatlarning o'sishini ta'minladi.

Qadimiy marosimlar, musiqa va raqs, dafn marosimlari, g'ordagi bezaklar, yozma so'z, shuningdek, teatrlashtirilgan tomoshalardan tortib to fonogrammalar, shaffof plyonka, simsiz tele va radioeshittirish, dasturiy ta'minot va raqamli yozuv kabi zamonaviy texnologiyalardan

⁵ Идрис К. Интеллектуальная собственность — мощный инструмент экономического роста. Москва, Роспатент, 2004. С. 89.

foydalanishgacha bo'lgan uzoq tarixiy davr davomida insoniyat o'zini ularda identifikatsiya qildi hamda badiiy asarlar va ijro orqali namoyon bo'lgan badiiy ijod mahsullari va ifoda orqali o'z taqdirini belgiladi. Ushbu ijodkorlik mahsullarining katta qismi bizning kunimizgacha yetib keldi hamda folklor va boshqa an'anaviy bilimlar shakllari doirasida gullab-yashnab kelmoqda. Zamonaviy musiqa, filmlar, kitoblar, san'at va boshqa ijod turlari va shakllari ijtimoiy taraqqiyot va turmush sifatining ko'rsatkichlari bo'lib qolmoqdalar. O'z yaratuvchilarining shaxsiy mulki bo'lgan bu ma'naviy va moddiy boyliklar jamiyatda ko'p sabablarga ko'ra yuqori baholanib keladi. Biroq ularning alohida qiymati shundaki, ularda insoniyat ijodiy tafakkurining merosi ifodalangan va yashashda davom etmoqda.

Shunday qilib, **intellektual mulk deganda yuridik yoki jismoniy shaxsning intellektual (ijodiy) faoliyati natijalariga nisbatan mutlaq huquqi tushuniladi.** Intellektual mulk huquqlariga, shuningdek, mahsulotni, bajarilayotgan ishlar yoki xizmatlar (masalan, firma nomlari, tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari)ni individuallashtirish vositalari ham kiradi.

Intellektual mulk (IM)— insonning ilmiy, adabiy, badiiy, sanoat sohalaridagi ijodiy faoliyati natijalari bilan bog'liq ravishda yuzaga kelgan va qonun bilan mustahkamlangan huquqlardir. Bunday faoliyatning konkret natijalari huquqiy muhofaza obyekti hisoblanadi.

Shuni aytib o'tish joizki, turli mavzularga doir manbalarni topish, joylashtirish va tahlil qilishda Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT)ning www.wipo.int/sme/en/documents/guides saytidan unumli foydalanildi.

Nazorat uchun savollar:

- 1."Patentshunoslik tarixi" fanining maqsadi, obyekti, predmeti va asosiy tushunchalariga izoh bering?
- 2.IM huquqiga berilgan ta'riflarni izohlang.
- 3.IM qachon jamiyatda tan olina boshladi.
- 4.IM mamlakat hayoti va iqtisodida qanday rol o'ynaydi?
- 5.IM qaysi yo'nalishlardan iborat?

2-MAVZU. QADIM VA O'RTA ASRLAR DUNYOSIDA PATENTLASHNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI

Reja:

1. Ixtirochilik tarixi evolyutsiyasi va bosqichlari.
2. Intellekt tushunchasi mazmuni.
3. Yevropada patent tizimi shakllanishiga xizmat qilgan qonunlarning qabul qilinishi.

Odamzot o'z tabiatiga ko'ra jismoniy jihatdan eng mukammal mavjudot emas. U kuch, tezlik va epchillikda ko'plab hayvonlardan ortda qoladi. Lekin, insonda eng kuchli imtiyoz - uning intellekti mavjud.

Intellekt – insonni hayvonot dunyosidan ajratib turadigan asosiy belgi bo'lib, rivojlanishning sifat jihatidan butkul yangi pog'onasiga ko'taradi.

Ma'lumki, tarixiy formatsiyalar va hozirgi innovatsion maydonda inqilobiy yangiliklarning amaliyotga kiritilishi evolyutsiyasi ancha qadimiy bo'lib, u miloddan avvalgi X-VIII ming yillikdan boshlanib, XXI asr – integral sivilizatsiyagacha davom etib keldi⁶.

U beshta bosqichni tashkil qiladi:

1. Texnologik – kamondan o'q, mehnat qurollari yasashdan mashinasozlik, artilleriya, aviatsiya, yadro quroli, kompyuter, internetgacha,

2. Ekologik – yerga ishlov berish, irrigatsiya, buyuk geografik kashfiyotlar, koinotga chiqish, gen–injeneriyagacha,

3. Iqtisodiy – tanga chiqarishdan qulchilik tuzumi, soliq, bozor, xalqaro tovar ayirboshlash, kapitalizm, kichik biznesgacha,

4. Ijtimoiy-siyosiy– qabilachilikdan yirik shaharlar, polislar, feodal va diniy urushlar, demokratiyagacha,

5. Ma'naviy – yozuv paydo bo'lishidan jahon dinlari, kitobat, san'at, fanlar, universitet, islom rivoji, kino, televideniye gacha bo'lgan mashaqqatli davrni boshidan kechirgan.

Intellekt so'zi lotincha intellectus so'zidan kelib chiqqan bo'lib, insonning aqli, ongi, fikrlash qobiliyatini bildiradi. Inson faqat intellektga ega bo'lgandagina oqilona ishlar qilishi, ijod bilan shug'ullanishi va

⁶<https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9F%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82&stable=0&redirect=no>

ma'naviy jihatdan to'laqonli hayot kechirishi mumkin. Inson o'z oldiga vazifalar qo'ya oladi va ularni hal qilish yo'llarini izlaydi, fan va san'at asarlarini yaratadi, texnikaning yangi namunalarini ixtiro qiladi, tobora takomillashgan har tomonlama mukammal tovarlar ishlab chiqaradi, bino va sanoat korxonalari quradi.

Inson hayotining maqsadi - eng yaxshi narsalarga intilishdir. Ibtidoiy tuzumdan, ya'ni ilk mehnat qurollari yaratilgandan boshlab inson har doim o'zining turmush tarzini yaxshilash, o'z ijodiy salohiyatini amalga oshirish yo'llarini tinimsiz izlab kelgan. Shuning uchun ham qadim zamonlardan insoniyat jamiyatida birinchi *olimlar, ixtirochilar, rassomlar va musiqachilar* paydo bo'lgan. Ular insonlar hayoti va turmushini yengillashtiruvchi asbob-uskunalar ixtiro qilishgan, chorvachilik va qishloq xo'jaligini o'zlashtirib, atrof-muhitdan himoyalaniish uchun uylar qurishgan, yuklarni tashish vositalarini o'ylab topib, dengizda suzish uchun kemasozlik bilan shug'ullanishgan va bu bilan texnik, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotni ta'minlab kelishgan.

“Olimlar jamiyatning gultojlari” degan edi qadimgi faylasuflardan biri. Olim-u fuzalolarning donishmandona fikrlari va hayratomuz bashoratlari har qanday jamiyatda qadrlanib kelingan. Taniqli olim Olvin Toffler “Kelajak bilan to'qnashuv” maqolasida yozishicha, insoniyat hayotining so'nggi 50000 yilini avlodlar soni bilan o'lchab ko'rishganda va *har bir avlodning umrini o'rtacha 62 yil deb olinganda, 50000 yil mobaynida 800 ta avlod o'tgan bo'lib chiqar ekan. Ulardan 650 avlod o'z umrini g'orlarda yashab o'tqazgan. Faqat so'nggi 70 avlodning umri davomidagina yozuv paydo bo'lgani tufayli avlodlar o'rtasida ma'qul bir aloqa o'rnatish imkoni tug'ilgan.*

Faqat so'nggi olti avlodning umri davomida odamlar ommaviy tarzda matbuot so'zi bilan tanishdilar.

So'nggi to'rt avlod umri mobaynida odamlar vaqtni ozmi-ko'pmi aniq o'lchashni o'rganib oldilar.

Faqat so'nggi ikki avlodgina elektromotordan foydalangan.

Kundalik hayotimizda biz istifoda etadigan hamma moddiy buyumlar, texnikalarning ko'pchiligi birinchi marta hozirgi 800-avlodning hayoti davomida ixtiro etilgan!

Darhaqiqat, tarixiy formatsiya va innovatsion maydonda inqilobiy yangiliklarning amaliyotga kiritilishi evolyutsiyasi ancha qadimiy bo'lib, u tarixiy (bu mezolit–miloddan avvalgi 10-8 ming yillikdan boshlanib, XXI asr – integral sivilizatsiyagacha), texnologik (ixtirochilikka tegishli bo'lgan kamondan o'q, mehnat qurollari yasashdan mashinasozlik, artilleriya, aviatsiya, yadro quroli, kompyuter, internetgacha), ekologik (yerga ishlov berishdan irrigatsiya, buyuk geografik kashfiyotlar, koinotga chiqish, gen-injeneriyagacha), iqtisodiy (tanga chiqarishdan qulchilik tuzumi, soliq, bozor, xalqaro tovar ayirboshlash, kapitalizm, kichik biznesgacha), ijtimoiy-siyosiy (qabilachilikdan yirik shaharlar, polislar, feodal va diniy urushlar, totalitar davlatlar, demokratiyagacha), ma'naviy (yozuv paydo bo'lishidan jahon dinlari, kitobat, san'at, fanlar, universitet, islom rivoji, kino, televideniagacha) bo'lgan mashaqqatli bosqichlarni bosib o'tdi. Mazkur ixtiro va kashfiyotlarning har biri haqida ko'plab ma'lumotlarni keltirish mumkin.

So'nggi ikki yuz yillik tarixni o'rganar ekanmiz, ixtirochilik va innovatsiyalar iqtisodiy taraqqiyotning poydevori, bosh manbai bo'lib kelayotganiga guvoh bo'lamiz. Bu, o'z navbatida, ilmiy tadqiqotlar va texnik ishlanmalar natijalari hosilasi bo'lmish intellektual mulk, ya'ni patent tizimining nufuzini yanada oshiradi. Aslini olganda, buyuk ixtirochilar tomonidan yangi kashfiyotlar, zamonaviy qurilmalar, yuqori texnologiyali mahsulotlarning yaratilishi hamda ulardan davlatning ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlari yo'lida foydalanish mamlakatning jahon hamjamiyatidagi o'rnini oshirishga beqiyos xizmat qiladi.

Bu jihatdan olganda, dastlabki qadamlaridanoq demokratiya va modernizatsiya jarayonlarini boshidan kechirayotgan AQSh, Germaniya, Yaponiya kabi sanoati jihatdan taraqqiy etgan davlatlarda ichki yalpi mahsulot o'sishining 80-95% texnika va texnologiyalarda o'z ifodasini topgan yangi bilimlar va innovatsiyalar ulushiga to'g'ri kelayotir. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, ushbu mamlakatlarda innovatsion muhit va infratuzilma yaratilganligi tufayli innovatsion iqtisodiyot yo'lidan dadil bormoqdalar. Bunda ayniqsa, yangi texnik yechimlar va texnologiyalarning intellektual mulk sifatida e'tirof etilib, huquqiy muhofazasi berilganligi firma va kompaniyalarga muayyan mahsulot bozorida ma'lum vaqt davomida monopol holatni egallash imkonini berayotir. Misol uchun

Yaponiya innovatsion modelini amerika va Yevropa modeli bilan qiyosiy o'rganganimizda, uning ancha afzallik jihatlari ko'zga yaqqol tashlanadi. Jahondagi mahsulot ishlab chiqaruvchilarning ko'pchiligi Yaponiyaning just-in-time (aynan shu muddatda) va kaizen (tovar yetkazib berish zanjirlarini doimo takomillashtirish) tajribasini o'rganib, uni puxta egallashga harakat qilmoqda. Amerika va Yevropa tadbirkorlarining astoydil urinishlariga qaramay, ular innovatsion rivojlanish va texnologik raqobatbardoshlikda kunchiqar yurt darajasiga yetisha olmayaptilar. Buning sababi shundaki, Yaponiyada innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqish va tadbqiq etish Amerika va Yevropada bo'lganidek, ixtirochilar va tovar ishlab chiqaruvchilar tashabbusi bilan emas, balki bevosita tovar iste'molchilari tomonidan birgalikda olib boriladi, yaqin hamkorlik faqat sanoatchilar va iste'molchilar o'rtasida emas, balki raqobatchi kompaniyalar o'rtasida ham vujudga keladiki, bu bitta korxona emas, kompaniyalar guruhi innovatsiyalarini ham tadbqiq etish samaradorligini oshirish imkonini bermoqda.

Patentlar berish jarayoni monarxning ma'lum bir mahsulotni ishlab chiqarish va sotish bo'yicha monopol huquqlarini bergan patent xatlaridan kelib chiqqan. Dastlab, ular monarxning iltimosiga binoan chiqarilgan, ixtirochining o'zi uchun ham zarur bo'lmagan, har kim ularni monarxning xohishiga ko'ra olishi mumkin bo'lgan.

Manbalarga qaraganda, ixtirochilikka patentlar dastlab 1474-yilda Venetsiya Respublikasida paydo bo'lgan. O'sha yili farmon chiqarildi, unga ko'ra ixtirolarning boshqa shaxslar tomonidan ishlatilishiga yo'l qo'ymaslik uchun amalda tatbqiq etilgan ixtirolar to'g'risida respublika organlariga xabar berilishi kerak edi. Patent 10 yil davomida amal qilardi.

Buyuk Britaniyadagi birinchi qonuniy patent tizimi – "Monopoliya statuti" monarxiya tomonidan Angliyada ilgari mavjud bo'lgan patent urf-odatlarini suiiste'mol qilishning oldini olish maqsadida joriy qilingan.

Elizabet I va Jeyms I kabi monarxlar soliqlarni ko'paytirish orqali jamoatchilikning noroziligiga tushishni xohlamadilar, patent egalaridan tovlamachilik qilish orqali patent olish tizimidan foydalandi va suiiste'mol qilishdi. Yelizaveta I hatto tuz kabi oddiy tovarlarga patent ham berardi, keyin esa patent egalaridan tobora og'irroq to'lovlarni talab qilardi. Oxir-oqibat, ixtirochilar monarxiya huquqbuzarliklarini to'xtatish, patentlarni

boshqarish va berish bo'yicha ba'zi vakolatlarni regentlar qo'lidan olish uchun monopoliyalar to'g'risidagi Nizom qabul qilindi.

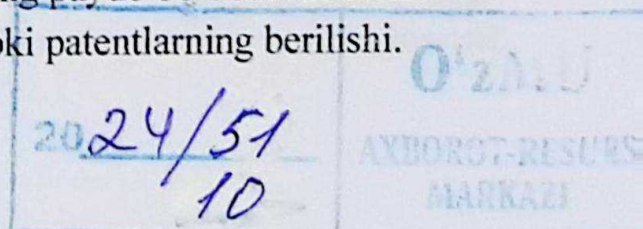
Venetsiyada bo'lgani kabi, Nizomdan oldin patentlar hukmdorlar tomonidan odatiy va umumiy qonunlarga muvofiq, sud nazorati va nazoratisiz berilgan. Zamonaviy patentlardan farqli o'laroq (yoki oldingi Venetsiya statuti kabi), bu patentlar nafaqat yangi va foydali ixtirolar uchun, balki har qanday iqtisodiy faoliyat uchun berilgan. Masalan, 1537-yilda Antonio Gvidottiga ipakchilik bo'yicha monopol huquqni beradigan 15 yillik patent berildi. Ipak ishlab chiqarishning yangi usuli Guvidotining hissasini zamonaviy patent sifatida e'tirof etish o'rniga, bu tajribali hunarmandlarni o'z sohasidagi monopoliyalarni taklif qilib, orolga ko'chib o'tishga undash edi. Venetsiyalik tizimdan farqli o'laroq, bu patentlar juda qimmatga tushishi mumkin edi va ularni monarxiya daromad olish tizimi sifatida afzal ko'rgan. Shuning uchun ular zo'ravonlikka tayyor edilar. Ushbu patentlar berilgan monopoliyalarning shartlari o'sib bordi, hattoki tuz va kraxmal kabi oddiy, zarur tovarlarni o'z ichiga oldi. Jeyms Uattning bug' dvigateli uchun olingan 1796-yildagi patent atrofida olib borilgan tortishuvlar hali qonunchilik mukammal emasligidan dalolat berardi.

Oxir oqibat, Buyuk Britaniya parlamenti bu qonunbuzarliklarni cheklash uchun monopoliyalar to'g'risidagi nizomni qabul qildi. Avvalo, u avvalgi tizimda berilgan barcha mavjud va bo'lajak monopoliyalarni bekor qilib, ularni "bu olam qonunlariga mutlaqo zid, va umuman bekor" deb e'lon qildi.

Patent huquqidagi muhim o'zgarishlar 18-asrda qonunni sud orqali izohlashning sekin jarayoni natijasida paydo bo'ldi. Qirolicha Anna hukmronligi davrida ixtironing ishlash tamoyillarini hamma uchun ochiq bo'lishi uchun patent talabnomalari kerak edi. Ayniqsa, dori-darmonlarni patentlash XVIII asr o'rtalarida mashhur bo'lgan, ammo keyinchalik rad etilgan.

Nazorat uchun savollar

1. Qadimgi davrlardan bugungi kunga qadar ixtirochilik nufuzining ortib borishini izohlang.
2. Jamiyatda patent huquqiga ehtiyojning paydo bo'lishi sabablari.
3. Buyuk Britaniya va Italiyada dastlabki patentlarning berilishi.

3-MAVZU. PATENTNING FAOLIYAT HUQUQINI TASDIQLOVCHI Hujjat Sifatida Shakllanishi

Reja:

1. Ixtiro huquqlarini himoya qilish huquqiy asoslarining rivojlanishi.

2. Italiyalik me'mor Filippo Brunelleski – ilk patent egasi (1421).

3. Venetsiya da 1474-yilda patentlarni o'zlashtirish masalalarini tartibga soluvchi birinchi davlat akti (Venetsiya statuti) qabul qilinishi.

Miloddan avvalgi VI asrda qadimgi yunon aholisining shunday odati bo'lgan. Unga ko'ra, yangi taom tayyorlagan oshpaz uni o'z vatandoshlariga yil davomida sotish huquqini qo'lga kiritgan. Bir yil o'tgach, bu huquq bekor qilingan, chunki bu paytda retsept ommaga oshkor bo'lgandi.

Keyinchalik, ilmiy-texnik yangiliklar yaratuvchilarining qo'shimcha ish haqi bilan ta'minlanadigan davlat ixtirochilik (patent) tizimi asta-sekin shakllana boshladi. Shunday qilib, patentlarni ro'yxatga olish, saqlash bilan shug'ullanadigan yangi patentlashtirish fani paydo bo'ldi⁷.

1421-yilda Florensiya shtati tomonidan Florensiya soborining gumbazini muhandislik bilan mashhur Filippo Brunelleskiga birinchi zamonaviy patent berilgan. Brunelleski patentini Florensiya soborini qurish uchun Arno daryosiga og'ir yuklarni (xususan, katta marmar plitalar) tashish vositasini ixtiro qilgan. Qayiq dizayni "Il Badalone" deb nomlangan. Grant Brunelleskiga Arno daryosidagi barcha yangi transport vositalarini uch yilga chetlatish huquqini berdi. Keyinchalik Venetsiya Senati birinchi patent qonunini qabul qilib, 1474-yilda Venetsiya Respublikasiga oshkor qilish evaziga yangi va ixtirochi qurilmalarni himoya qiladigan Venetsiya statutini kiritdi. Tarixchilar bu tashabbusni iqtisodiy tanazzul davrida respublikani kuchaytirish va tashabbus, yangilikni qayta kiritish natijasi deb baholashdi.

Dunyoda birinchi ixtiroga bo'lgan huquqlarini himoya qilishga qaratilgan sud qarorini olgan shaxs ham italiyalik mashhur olim, me'mor **Filippo Brunelleski** edi. U Uyg'onish davri arxitekturasini asoschisi,

⁷ <https://www.vnauke.by>

История развития патентоведения - Авторское право. Патентоведение. - В науке бй

Florensiyadagi Mehribonlik uyi va Santa Mariya del Fiore soborining ulkan sakkiz qirrali gumbazi muallifi hisoblanadi.

Filippo Brunelleski (Brunellesso), 1377-1446) – Florensiyada tug‘ilgan, Uyg‘onish davrining buyuk italyan me‘mori va haykaltaroshi. Bolaligida u o‘sha davr uchun eng yaxshi ta‘limni olgan. U bolaligidan antik davr san‘ati bilan shug‘ullangan.

1419-yilda tadbirkor F.Brunelleski loyihasi bo‘yicha, ota-onasiz qolgan chaqaloqlar uchun (Ospedale degli Innocenti – “begunoh boshpana”) ta‘lim uyini qurish boshlandi, bu aslida Italiyada Uyg‘onish davrining birinchi binosi bo‘lgandi. Uning birinchi yirik ishi XIV asrda qurilgan Santa Mariya del Fiore sobori ustida qurilgan ulkan sakkiz qirrali gumbaz (1420-1436) edi. Shaharning ulug‘vorligi uchun qurilgan ushbu binoda aqlning g‘alabasi, Uyg‘onish madaniyatining asosiy yo‘nalishini belgilovchi g‘oya o‘z aksini topgan.

XIII asr oxirida Florensiyadagi Xalq umumiy kengashi eng yirik sanoat gildiyalariga noqonuniy tug‘ilgan bolalar uchun boshpanalarni qurdi. Shu maqsadda mavjud shifoxonalar ishlatilib, ular ham shifoxona, ham bolalar uyining vazifasini bajargan. 1410-yilda badavlat savdogar Franchesko Datini da Prato bolalar uyi qurilishi uchun o‘z vasiyatnomasida katta miqdorda pul qoldirdi, to‘qqiz yil o‘tgach, Arte della Sete ipak to‘quv gildiyasi uyning yonida katta yerni sotib oladi va 1410-yil 17-avgustida qurilish ishlari boshlanadi. Qurilishni boshqarish uchun uch kishi saylandi, ulardan faqat arxitektor Filippo Brunelleski, Florensiyaning boshqa ikki hurmatli fuqarosi ish va xarajatlarni nazorat qilishlari kerak edi. Ospedale degli Innocenti majmuasi yangi turdagi muassasa – Mehribonlik uyiga aylandi.

1474-yilda Venetsiyada patentlarni o‘zlashtirish masalalarini tartibga soluvchi birinchi davlat akti (Venetsiya statuti) qabul qilindi va ixtirolarning uchinchi shaxslar tomonidan ishlatilishiga yo‘l qo‘ymaslik uchun hokimiyatga hisobot beriladigan bo‘ldi. O‘sha paytda patent amal qilish huquqi 10 yil, deb belgilangan edi.

1624-yilda Angliyada “Monopoliyalar to‘g‘risidagi nizom” qabul qilindi, unga ko‘ra patent faqat “yangi ixtiro loyihasi” uchun beriladigan bo‘ldi.

1812-yilda Rossiyada birinchi marta "Imtiyozlar to'g'risidagi qonun" yaratildi va 1830-yil 30-martda qonun patent huquqining asosiy qoidalarini to'la aniqlab berdi.

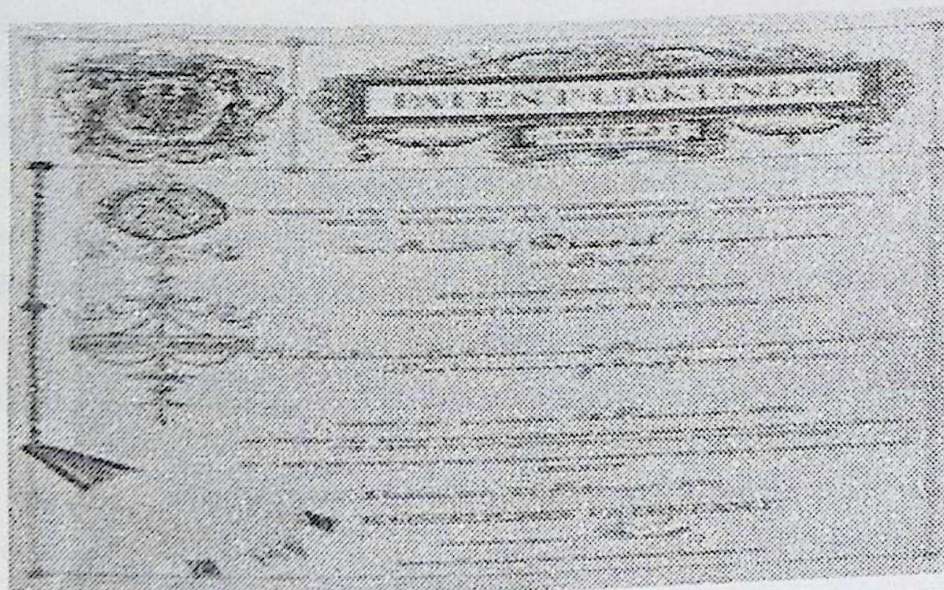
1710-yilda Angliyada mualliflik huquqi to'g'risidagi ilk qonun qabul qilindi va u "Qirolicha Anna maqomi" deb nomlandi. Unga ko'ra, nashr etilgan asarni amal qilish muddati 14 yil edi va muallif hayoti davomida ushbu muddatni uzaytira olardi.

1791-yil yanvarda Yevropada ixtirochining ixtiroga bo'lgan huquqi birinchi bo'lib inqilobiy Fransiya konvensiyasi qabul qilgan Patent qonunida mustahkamlangan. Unga binoan, ixtirodan patent egasining ruxsatisiz foydalanish taqiqlangan edi.

Hozirgi kunda ixtiro tizimi asosan texnika va iqtisodiyot sohasini qamrab olgan bo'lib, ko'plab rivojlangan tuzilmalardan tashkil topgan. Ularning asosiylari: ixtiro iqtisodiyoti, ixtiro huquqi, patent ma'lumotlari, patent tadqiqotlari, davlat ilmiy-texnik ekspertizasi va boshqalardir.

Nazorat uchun savollar:

1. Ixtiro huquqlarini himoya qilish huquqiy asoslarining rivojlanishi to'g'risida ma'lumot bering?
2. Filippo Brunellesking ixtirochi va tadbirkor sifatida xizmatlari.
3. Qirolicha Anna maqomini olgan dastlabki mualliflik huquqi qonuni mohiyati.

Filippo Brunelleski (Brunellesso)ga topshirilgan dunyodagi birinchi patent (XV asr).